

Sz. Deme László

A butaság dicsérete. Meg nem is

GUSTAVE FLAUBERT – FORGÁCH ANDRÁS: DILETTÁNSOK

Színház nem szólhat másról, csakis a máról, mondják a hozzáértők. A jelen társadalmi folyamatairól legalább ötven év elteltével lehet majd érdemben beszámolni, jelentik ki a történészek. A *Dilettánsok* pedig azt mondja, hogy jusst is a máról beszélék, arról, ami aktuális, miközben eszem ágában sincs a jelent és közel-múltat napihír-frissességgel feldolgozni. Visszakacsint inkább bő másfél évszázadra, és zászlóként lengeti korunkba Bouvard és Pécuchet történetét, amit írója a XIX. századnak címzett.

Flaubert regénye a két lelkes oktondi tudományos felbuzdulásairól ürügy az előadás szövege számára. Forgách András szabadon pergő áttekintést komponált a regény elemeinek újracsoportosításával. Nem klasszikus elveket követő színdarabot, hanem „enciklopédikus” gazdagságú, abszurd komédiát, megspékelve finom áthallásokkal. Szikár és tömör párbeszédei előhengergetik a regény tömör sodrását, de annál részletesebben bontanak ki színes életképeket, és szívesen szöszölnek tréfákkal is, fel-felszikkasztva a konokul egyre mélyebbre hatoló, céltudatos dramaturgiát. Flaubert-ből főként a keret marad, de nem is kell siratni; a figyelmet jobban csigázzák azok a konkrét nyelvi utalások, melyek napjaink közéleti diskurzusából (is) ismerősek. „Bankárkormány”, hangzik el például még pici szünettel ki is emelve a szinte naív módon az 1800-as évek közepét rekonstruáló színpadi milióban, amelyből a kifejezés nem lóg ki, hanem egyszerűen átlóg 2011-be is. Vagy ugyanilyen hatásmechanizmus szerint működtetve: „a népre hivatkozva sanyargatják a népet”. A nem hivalkodó, jól elhelyezett nyelvi tűzijátékok élővé és sokirányúvá teszik a színházi játékot.

A Boronkay Soma által jegyzett dramaturgia a regény világán alapszik. Az első rész bemutatja a Flaubert-től kölcsönzött világot, s Bouvard és Pécuchet kiragadott bugyutaságai mellé sorakoztatva a helyszínül kínált kisváros lakóit, s voltaképpen az egész társadalmat megragadja egyetlen vacsorába sűrítve. Már itt felbukkan a rendszert bíráló nyugtalanság, amely – többször elszakadva a regénytől – a második részben teljeseedik fő szólamává. Az 1848-as forradalomtól a köztársaságon és III. Napoleon demokratikus lózungokba csomagolt

császárságán át Bouvard és Pécuchet a kiábrándulásig jut. Akár egy fabula: Flaubert továbbfejlesztett kisvárosi hatalmasságai leginkább a köpönyegüket forgatják, a mindenkori hatalom egyre torzabb irányokat vesz, a szellem két nagyszerű szolgája pedig (félre)értelmez és sopánkodik szakadatlan. De miért és hogyan? Ascher Tamás rendezése minden bűjtatott megfelelés és kaján csipkelődés ellenére sem kíván pálcát törni az egymás után felrajzolt ideológiák fölött, hanem azt vizsgálja és analizálja, hogyan működnek a különböző karakterek ebben a bonyolult és összetett rendszerben. Aki nézőként pártállása szerint dül-fül vagy hozsannázik, nem nézi elég figyelmesen az előadást: a világnézet nagyvonalúan a *művészi technika* (vö. Flaubert) szolgálatába állítva érvényesül.

A játék kezdetekor a balladai homályba vesző színpad felől Újlaky Dénes narrátori hangja nyomatékosítja, hogy az 1800-as évek közepének Franciaországában vagyunk. A gépezet mozgásba lendül, és megelevenedik a XIX. század. Khell Zsolt díszletének központi funkciója Bouvard és Pécuchet dolgozószobájának illusztrálása. A műkedvelő tudósok nappalijában minden van, ami érdeklődésük köré került: kötetek tucatjai, újfajta eke és egyéb földművelő szerkezetek, szerszámok, kardok, anatómiaórára való életnagyságú viaszttest kivehető belső szervekkel, gall druidák cserépmaradványai és ezerféle kacat, ami vagy felbukkan a színen, vagy felülről ereszkedik alá egy furmányos kötél- és láncrendszeren. A tágas szobát iskolatáblaszerű fal zárja, amire képletek és tudósok neve, ezer okosság, miegyéb van felfirkantva, de ez a tér kozmikussá is tud tágulni, vagy csekély változtatásokkal átalakulhat köztérre, Bordinné szalonjává stb. Az egészzet belengi valami mesés hangulat, mintha egy Verne-regény megelevenedett rézmetszetét korabeli politikai újságok karikatúrái népesítenék be. Szakács Györgyi túlzóan jellegzetes, elrajzolt ruhákat ad a szereplőkre, amelyekben mindenki sokkal olyanabb, mint amilyen: Germaine szolgáló például mintha egy Munkácsy-festményről lépett volna le, Foureau-nak pedig tényleg olyan a mellénye, amilyenek egy polgármester mellényének lennie kell. Az emelt atmoszférát tovább erősíti a bajszok, szakállak és barkók (maszk: Végh Attila, Tóth Barbara, Gáti Kati) dús burjánzása. Varázslatos világ, amelyben a színészek játéka is elrugaszkozik a realitástól.

FENT: Elek Ferenc (Pécuchet), Tóth Anita (Parasztasszony) és Máté Gábor (Bouvard)

LENT: Szirtes Ági (Germaine), Nagy Lajos, Kocsis Gergely (Kapitány), Keresztes Tamás (Gorgu) Kovács Gergely e.h., és Kovács Lehel (Marcel)

tók, egy félemlerke. Fekete Ernő elkésős grófia a bohém parókával léha operettfiguraként repdes színre be és színről ki. Szirtes Ági elhasználódott, zsémbes Germaine-t alakít, akit nem érdekel már semmi, csak saját, morgásokkal teli élete. Pálos Hanna céda és flegma Amélie-jétől se várni túl sok jót, és a többiekben is van valami féregszerű. Keresztes Tamás zilált és fortyogó Gorgu. Vajdai Vilmos alázatosan hajbókoló, sunyi pillantású Jegyző. Kocsis Gergely jókedvű rokkant, félkarú „ólomkatona”. Rajkai Zoltán kimért orvos és szolgálatkész bosnyák fodrász. Lengyel Ferenc nehéz léptű, súlyos tekinteteket vető bérlő, megkeseredett panaszhalmoz. Dankó István izgága tanárember, akit a sminkje és belső lobogása hitleri fellobbanásokra ragadtat. Nagyszerű az összjáték, remek egyéni pillanatok villannak fel a háttérszereplők (Borbély Alexandra, Kocsis Gergely, Tóth Anita, valamint Botka Zoltán, Juhász Árpád, Nagy Lajos) játékában is.

A középpontban álló Máté Gábor és Elek Ferenc mint Bouvard és Pécuchet két ragyogó bohóc, egy clown-páros Vladimir és Estragon. Gyermekien liberális örvendezésük mindenben, csillogó jókedvük és állandó mozgékonyosságuk, fickándozásuk, civódásaik, majd lesújtó, közös kiábrándulásuk emberibbé és sajátos kívülállókká teszi őket a többi figurához képest. Biztos kézzel áhangszerelt alakjuk a dramatizált, sűrűbb történetekben némiképp új hangsúlyokat nyer a regényhez képest. A két bolondból két csetlő-botló, őszinte emberke lesz, olyan értelmiségifélék, szabad szellemek, akik nagy elánnal intézkednek az ész, a tudomány, a tolerancia, a társadalmi egyenlőség, a művészetfilozófia és sok minden más nevében. Elérniük sohasem sikerül semmit, illetve ha mégis, az jószerevével a véletlennek köszönhető (mint az agyhártyagyulladásal kezelt s a kúra szerint mestergerendára akasztott parasztasszony esetében, akinek a labor robbanásától csodálatos módon elmúlik – a bénasága). Mindenki furcsán tekint a két csodabogárra, senki nem érti, mit ugrálnak, a két ellenkező társadalmi pólus, a nép egyszerű gyermekei és az uralkodó polgárság egyaránt legyint rájuk. Nem tartoznak sehová, de többnyire mindenhol megtűrik őket. Ők pedig mindenfelé sündörögnek; meggyőződésből kiszabadítják a félholtra vert Gorgut a Csendőrkapitány fogdájából, de besomfordálnak sült libát ropogatni az úri osztálynak fenntar-

Abszurd, túlhangsúlyozott karikatúra minden figura, kifacsart gesztusokkal és torzított mimikával. Nem valós személyiséget imitálnak, inkább elragadnak valami eszményibe. Már-már tarka bábok, amelyek egy lázálomba illő társadalom rétegeit sorakoztatják fel. Ónodi Eszter kufárlelkű Bordinnéja selymes bajuszkáját az ég felé döfi, és gyanakvóan méreget mindenkét. Nagy Ervin lendületes bürokrata Foureau polgármestere eljátszik egy nagy pocakot is a karakter mellé. Kovács Lehel Marcelje nagy szemeket meresztő hanyis-

Keresztes Tamás,
Fekete Ernő (Gróf) és
Nagy Ervin (Foureau)

Schiller Kata felvételei

tott kokárda-kordonok közé zárt bankettre is. Kítör a forradalom – tetszik nekik, de nem tudnak benne megragadni. Diktatúrát kiáltanak az új császár rendszerére – lepisszegik őket, de hagyják az okoskodást. Így édegelnek, kissé perifériára szorulva, kicsit pórázra fogva, de önnön fontosságuktól mégis eltolva, aktívan. Amíg lehet.

Az első rész vacsoráján előtörő rendszerkritika után minden fortyogás szépen lecsendesül, lecseng, mint egy Csehov-darabban. Bouvard és Pécuchet nem foglalkozik e világi ügyekkel, elmerengenek a kozmoszon Vida Zoltán végtelent idéző, sejtelmesen derengő fényeiben, Yonderboi dallamaitól kísérve, és könyveikbe temetkezve bóbiskolnak el. A második rész végén azonban még jobban felkorbácsolódik a politikus indulat, és hőseink éppen egy betiltott Victor Hugo-kötet miatt kerülnek bajba. Mindenki rájuk ront, s bár védelmükre is kel egyetlen ember, betelik a pohár: mélységesen kiábrándulnak az emberi nemből. Nem véletlenül exponáltak korábban *A mizantróp* egyik részletét. A könyvek is már csak a kazán felfűtésére érdemesek. De ez a felismerés és ellenszegülés is olyan tetzeszóra sikeredik. Bouvard és Pécuchet csak ül álmatagon, magába süppedve. Nem a szolgálai másoláshoz térnek vissza, mint Flaubert-nél, hanem egy csupasz faág segítségével átteveznek egy békésebb csillagra. Ha úgy tetszik, a szel-

lem emberei átkelnek a fantázia és a szellem világába. Ennyi maradt nekik. Akad ebben irónia, talán önironia is. De hogy mindez komolyan veendő-e, vagy sem, az már bonyolultabb kérdés. Flaubert művéről is azt mondják tanult emberek, hogy komolyan véve nem működik, de fordítva sem, csakis mindkét nézőpontból egyszerre szemlélve.

GUSTAVE FLAUBERT - FORGÁCH ANDRÁS: DILETTÁNSOK (Katona József Színház)

Dramaturg: Boronkay Soma e. h. **Díszlet:** Khell Zsolt m. v. **Jelmez:** Szakács Györgyi m. v. **Fény:** Vida Zoltán m. v. **Zene:** Yonderboi m. v. **Rendező:** Ascher Tamás. **Szereplők:** Máté Gábor, Elek Ferenc, Ónodi Eszter, Nagy Ervin, Kovács Lehel, Fekete Ernő, Szirtes Ági, Pálos Hanna e. h., Keresztes Tamás, Vajdai Vilmos, Kocsis Gergely, Rajkai Zoltán, Lengyel Ferenc, Dankó István, Mészáros Béla, Borbély Alexandra e. h., Kovács Gergely e. h., Tóth Anita, valamint Botka Zoltán, Juhász Árpád, Nagy Lajos.